

Emlékképek tárháza: költő és szerkesztő párbeszéde kulturális örökségünkről

Kemény Aranka (közr.): A Lator-tanya, Lator László tiszasásvári emlékei

Budapest: Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia, 2023, 246 o.

Általános szemléleti alapvetés az irodalomtudományban, hogy egy költő vagy író terekhez, helyekhez, különféle térképzetekhez kötődő viszonya meghatározó lehet bizonyos művek befogadása és elemzése szempontjából. Ezért is gondolom, hogy a jelentős költő, műfordító és esszéíró, Lator László életművére is jobban rálátunk a 2023-ban megjelent *A Lator-tanya, Lator László tiszasásvári emlékei* c. kiadványt lapozva.

Érdeemes ugyanakkor hangsúlyozni, hogy nem ez az első kötet az életművet tekintve, amelyben a gyermek- és ifjúkor Kárpátaljához, főleg Tiszasásvárhoz és környékéhez kötődő emlékei kerülnek kiemelt pozícióba. *A megmaradt világ – Emlékezések* címmel 2011-ben már napvilágot látott egy esszészzerű, a szerző kifejezéseivel élve: szeszélyes múltidéző könyv. Ennek első fejezetei felidéznek a 20. század történelmi változásaihoz kényszerrel igazodó, azokban a helyét kereső, Kárpátaljáról újtárra induló költő személyiségformáló élményeit, emlékeit, sőt nem túlzás állítani, hogy a világháború és a szovjet megszállás kapcsán átélt traumáit is. Nem véletlen, hogy az újabb, ilyen alapon szintén múltidézőnek nevezhető kiadvány, jelen recenzió tárgya, többször is *A megmaradt világra* hivatkozik. Kiegészíti azt, több szempontból továbbviszi vagy éppen árnyalja annak gondolatmenetét. A családi örökségből összegyűjtött, igazán hiánypótlónak nevezhető képanyag segítségével pedig illusztrálja is a korábban már leírtakat.

A Lator-tanya első oldalain részletes beszámolót olvashatunk a kötet keletkezésének valamennyi fontosabb mozzanatáról. Az előszót jegyző Kemény Aranka, aki egyben összeállítója, szerkesztője, közreadója is a kiadványnak, arról ír, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeumba 85. születésnapjára szervezett ünnepség kapcsán keresték fel annak idején Lator Lászlót Kelevéz Ágnes társaságában. Így derült ki, hogy *A megmaradt világ* borítójához felhasznált fotót nem más, mint a költő édesapja, Lator István készítette. Ekkor nyilvános vetítést is tartottak az előkerült gyermekkori képekből. Majd Kelevéz Ágnes ötlete nyomán Kemény Aranka fordult Lator Lászlóhoz, hogy nézzék át együtt a családi örökségben

fellelhető képeket, albumokat. Némi gondolkodási idő után 2019 folyamán öt alkalommal ültek le a költővel, és beszélgettek egy-egy órát. Az előszó szerint: „a fényképek előhívták a történeteket, a szülőház, a birtok lakói, látogatói sorsát, a közös élményeket” (7. o.). Majd különféle személyes találkozások és telefonbeszélgetések nyomán számos nevet és kifejezést egészítettek ki, pontosítottak. Ezek alapján született meg *A Lator-tanya*, amely a Lator–Ujhelyi-Vitkay család 1920–1944 közötti időszakából szám szerint százharmincöt felvételt tartalmaz. Főképp a szülők és a fiatal Lator László fényképeiből, néhány viszont a bátyhoz és a nagyszülői Styl műteremhez köthető.

A kötetet egy izgalmas beszélgetés vezeti be, amelyben a Lator család eredetéről, az ismertebb, akár művészi vénával is megáldott felmenőkről tudhat meg többet az olvasó. Ezt a folytonosságot a család történetében egy történelmi trauma töri meg. Arra a kérdésre, hogy miért kellett a szülőhelyről, Tiszasásvárról eljönniük, és otthagyniuk a tanyát, ezt válaszolta Lator László: „*A háború alatt hosszú vita, töprengés folyt a családban, maradjunk, ne maradjunk Ugocsában; de 1944 októberében, amikor már tudtuk, hogy a szovjet csapatok bevonulnak a szülőfalumba is, meg a szülőföldre, végül elhagytuk Sásvárt. (...) Utólag is azt hiszem, azzal, hogy elhagytuk Sásvárt, megmenekültünk a kegyetlen szoljvai tábortól.*” (11. o.) Ezért is érthető, hogy az 1944-es évszámnál szakad meg a kötet történeti szála.

A Lator-tanya képanyaga egy olyan korszak kisközösségébe, tereibe, szokásaiba enged bepillantást, amiből mára Kárpátalján is kevés maradt meg a kommunikatív emlékezetben. A művészi igénnyel készült, jórészt családi jellegű képeket különféle szövegek magyarázzák, segítenek elhelyezni egy tágasabb kontextusban. Ott vannak ezek között Lator László saját visszaemlékezései, a képeken megörökített tájelemek által ihletett versei (a korai zsenyéktől a kiforrott alkotásokig), a korabeli sajtóhírek és a tudósítások részletei is. A képeket magyarázó, idézett prózarészletek például konkrétan a már említett *A megmaradt világ* című könyvből származnak. *A Lator-tanya* végén elhelyezett függelék pedig Lator László apai és anyai ágának címereit, családfáit, a Lator-ház kertjének és udvarainak vázlatrajzát tartalmazza. Majd az igencsak informatív kronológia és névmagyarázat, végül a kép- és versjegyzék következik.

Ha egyetlen motívumot kellene kiemelni a kötetből, akkor talán a kert lenne az. Több kép is érzékelteti a kert korabeli, jellegzetes hangulatát, a rendezettséget, a fiatal költő pedig itt szerzett életre szóló élményt a későbbi művek megírásához. Ezért is fogalmazza meg a bevezető beszélgetésben: „*Ez a kert csak fákból, növényekből állt. És ez a növényvilág, ez az anyagi világ – és ezt minden értelemben mondom, nemcsak úgy, hogy meg lehetett fogni, meg lehetett tapintani, hanem valamiképpen a mindenség anyagát láttam ott magam előtt –, ez nekem hallatlanul fontos volt, hogy gyerekkoromban egy ilyen kertben élhettem, ahol ott kapingáltam kisgyerekként a bokrok közt, a bokrok alatt, és*

láttam állatkákat, növényeket, bogarakat (...). A kert egyszerre kínálta a vad természet erejét és a jól gondozott kert szelídségét. Nekem ez az állandóan pusztuló és teremődő anyagi világ az alapélményem. Valahogy ezt próbáltam beletenni a verseimbe vagy az írásaimba.” (16. o.)

A kötet lapozgatása közben, a képeket el-elnézve és a különféle kommentárok szövegét olvasva, végig az volt a benyomásom, hogy a Tiszasásvárhoz kötődő gyermekkori élmények meghatározóak voltak Lator László világképének és költői világának alakulásában. A *Lator-tanya* című kiadvány pedig azon túl, hogy ezt a benyomást megerősíti, egy mára már letűnt kárpátaljai világban is elkalauzolja az életmű iránt alaposabban érdeklődő olvasót.

Csordás László

Csordás László, PhD. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, docens. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.

Чордаш Василь, доктор філософії. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.

László Csordás, PhD. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, associate professor. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.